

'HET BELANG EN DE WELVAART VAN ALLE INGEZETENEN'

RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN

*‘HET BELANG EN DE WELVAART
VAN ALLE INGEZETENEN’*

Gezondheidszorg in de stad Groningen 1800-1870

Proefschrift

ter verkrijging van het doctoraat in de Letteren
aan de Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de Rector Magnificus, dr. F. Zwarts,
in het openbaar te verdedigen op donderdag 19 oktober 2006
om 16.15 uur

door
Wilhelmina Baron
geboren op 18 augustus 1949
te Appelscha

Promotor: Prof. dr. P. Kooij
Beoordelingscommissie: Prof. dr. M.G.J. Duijvendak
Prof. dr. E.S. Houwaart
Prof. dr. M.J. van Lieburg

INHOUD

WOORD VOORAF	XI
1 ‘EEN BOOSAARDIGE EPIDEMIE’	1
ZIEKE GRONINGERS OP ZOEK NAAR GENEZING	1
<i>Bakker Albert Hensema</i>	1
<i>Renske Wolf, een arme weduwe</i>	5
<i>Wijbe Wouters, boekdrukker en boekverkoper</i>	9
SOCIALE VERSCHILLEN EN ONGELIJKE TOEGANG TOT ZORG.....	11
COLLECTIVISERING IN DE GEZONDHEIDSZORG	13
DE PARTICULIERE PRAKTIJK	15
DE MEDISCHE MARKT IN DE HISTORIOGRAFIE.....	16
PERIODISERING EN WAAROM GRONINGEN	18
VRAAGSTELLING	21
BRONNEN EN OPZET	21
2 BESCHIKBARE REGULIERE GENEESKUNDIGE HULP.....	24
JACOB BAART DE LA FAILLE.....	24
HET AANBOD VAN MEDISCHE BEROEPSBEOEFENAREN	26
MEDICINAE DOCTORES	28
<i>Aantal en verzorgingsdichtheid</i>	28
<i>Instroom, overlijden en vertrek</i>	30
<i>Verblijfsduur in de stad</i>	31
<i>Praktijkduur</i>	33
<i>Herkomst en woonplaats in de stad</i>	34
HOOGLERAREN.....	35
CHIRURGIJNS EN ADERLATERS	36
<i>Aantal en verzorgingsdichtheid</i>	36

<i>Instream en vertrek</i>	40
<i>Verblijfsduur en praktijkduur</i>	41
<i>Herkomst en woonplek in de stad</i>	43
APOTHEKERS EN DROGISTEN	44
<i>Aantal en verzorgingsdichtheid</i>	44
<i>Verspreiding in de stad</i>	47
VROEDVROUWEN.....	47
<i>Beiske Trox-Niemeyer</i>	47
<i>Aantal en verzorgingsdichtheid</i>	48
<i>Verblijfs- en praktijkduur, herkomst en vestigingspatroon</i>	51
TANDMEESTERS	52
<i>Van reizend naar gevestigd</i>	52
<i>In- en doorstroom, herkomst en stedelijk vestigingspatroon</i>	54
SAMENVATTING	55
3 'HIJ WAS BEREID DE MAATSCHAPPIJ OOK IN ANDERE ZAKEN TE DIENEN'	59
<i>Bevoegdheden, kwaliteiten en praktijkopbouw medici</i>	
SOCIALE STATUS EN PROFESSIONELE PRAKTIJK	59
HET ALGEMENE TOELATINGS- EN BEVOEGDHEIDSKADER EN DE GRONINGSE TOELATINGS- EN TOEZICHTSORGANEN	61
FORMELE EN VERWORVEN KWALITEITEN	66
BEROEPSVERENIGINGEN	72
SOCIALE KENMERKEN: AFKOMST, MOBILITEIT, SOCIALE NETWERKEN..	77
<i>Afkomst en mobiliteit</i>	77
<i>Maatschappelijke activiteiten</i>	79
PRAKTIJKOPBOUW EN MEDISCHE FUNCTIES.....	82
MEDISCHE AANSTELLINGEN	93
SAMENVATTING	102
4 APOTHEKERS, DROGISTEN, VROEDVROUWEN EN TANDMEESTERS....	106
<i>Praktijkopbouw en beroepsuitoefening</i>	
APOTHEKERS EN DROGISTEN	106
<i>Johannes Geerhardus Brandts</i>	106
<i>Apothekers in toelatings- en toezichtsorganen en bevoegdheden</i>	109
<i>Kwaliteitskenmerken</i>	112

<i>Afkomst, mobiliteit en familierelaties</i>	115
<i>Maatschappelijke activiteiten</i>	119
<i>Praktijkenmerken en professionele functies</i>	123
<i>Samenvatting</i>	132
VROEDVROUWEN.....	135
<i>Bevoegdheden</i>	135
<i>Kwaliteit van de verloskundige hulp door vroedvrouwen</i>	136
<i>Maatschappelijke activiteiten en sociale posities</i>	141
<i>De praktijkuitoefening</i>	144
<i>Samenvatting</i>	155
TANDMEESTERS	157
<i>Bevoegdheden</i>	157
<i>Kwaliteitsaspecten</i>	159
<i>Afkomst, mobiliteit en maatschappelijke activiteiten</i>	160
<i>Praktijkopbouw</i>	161
<i>Samenvatting</i>	163
5 ‘NIET ZULLEN WORDEN GEDULD KWAKZALVERS, PLANEETLEZERS, HOROSCOOPTREKKERS EN DERGELIJKE MEER’	165
<i>Volksgeneeskunde en irreguliere praktijken</i>	
INLEIDING	165
VOLKSGENEESKUNDE EN ZELFBEHANDELING	166
ONBEVOEGDE PRAKTIJKUITOEFENING	169
SAMENVATTING	179
6 INTRAMURALE VERPLEGING EN BEHANDELING	181
INLEIDING	181
‘VOOR VREEMDE NOODLIJDENDEN ... EN IN CAS VAN EPIDEMIEËN’.	
HET STADSZIEKENHUIS (1817/1820-1852).....	182
<i>Francina Werdekker</i>	182
<i>Voorgeschiedenis van het stadsziekenhuis</i>	183
<i>Capaciteit en inrichtings- en verzorgingscondities</i>	188
<i>Het formele admissebeleid</i>	191
<i>De toelatingspraktijk</i>	193
ZIEKENVERPLEGING IN DE ARMHUIZEN VAN DE DIACONIEËN	204
HET NOSOCOMIUM ACADEMICUM	214

<i>Doelstelling en kwaliteitsaspecten</i>	214
<i>Capaciteit en admisiepraktijk</i>	218
<i>'Uitmuntende inrigtingen'</i>	223
HET ALGEMEEN PROVINCIAAL STADS- EN ACADEMISCH ZIEKENHUIS, 1852-1870.....	224
<i>Capaciteit en kwaliteit van behandeling en verzorging</i>	224
<i>De toelatingspraktijk</i>	227
DE INTRAMURALE KRANKZINNIGENZORG	238
<i>Capaciteit en opnamecondities</i>	238
<i>De opnamepraktijk</i>	240
SAMENVATTING	243
7 'DE ZOO ZEER GEROEMDE GEZONDHEID VAN GRONINGEN'	246
<i>Openbare gezondheidszorg</i>	
INLEIDING	246
'EENE ZOO SIERLIJK RUIM GEBOUWDE STAD'	248
BESTRIJDING VAN EPIDEMISCHE EN BESMETTELIJKE ZIEKTEN	251
<i>Inleiding</i>	251
<i>Pokkenbestrijding</i>	253
<i>De bestrijding van hondsdolheid</i>	265
<i>Syfilisbestrijding</i>	269
<i>De bestrijding van malaria, tyfus en cholera</i>	274
OPENBARE HYGIËNE.....	282
<i>Inleiding</i>	282
<i>Vuilnis- en mestophaal en opslag</i>	284
<i>Nijverheid en publieke hygiëne</i>	289
<i>Begraafplaatsen</i>	290
<i>Naar een nieuw stedelijk beleid</i>	294
<i>Publieke privaten</i>	300
<i>De aanleg van riolering</i>	305
<i>Drinkwatervoorzieningen</i>	308
SAMENVATTING	316

8 ‘DE KANKER VAN DEZE TIJD’	322
<i>Medische armenzorg</i>	
INLEIDING	322
ARMENZORG IN LOKAAL PERSPECTIEF	325
MEDISCHE ARMENZORG VOOR 1820: EEN DIACONALE TAAK	332
MEDISCHE ARMENZORG VAN STADSWEGE, 1820-1832.....	337
MEDISCHE ARMENZORG 1833-1857/1859: OPNIEUW EEN	
DIACONALE TAAK.....	342
<i>Medische consulten</i>	348
<i>De verstrekking van heelkundige middelen en</i>	
<i>medicijnen</i>	350
<i>Ziekenhuiszorg</i>	355
<i>Krankzinnigenzorg</i>	360
HET EINDE VAN DE DIACONALE ZORG	365
BURGERLIJKE ARMENZORG IN DE DIACONALE PERIODE, 1833-1857	366
TRENDS IN HET UITGAVENPATROON	369
MEDISCHE ARMENZORG DOOR HET BURGERLIJK ARMBESTUUR,	
1858-1870.....	370
<i>Toegangsprocedures en uitgaven</i>	370
<i>Aard en bereik van de medische hulp door het</i>	
<i>Burgerlijk Armbestuur, 1858-1870</i>	373
ZIEKENFONDSEN ALS INTERMEDIAIR NAAR GENEESKUNDIGE HULP ..	381
SAMENVATTING	386
9 ‘HEN TE BEHOUDEN ALS EENE NUTTIGE SCHAKEL IN DE	
BURGERMAATSCHAPPIJ’	393
<i>Liefdadigheidsinstellingen</i>	
INLEIDING	393
DE VOLKSZIEKTECOMMISSIE, 1826-1828.....	394
HET GENOOTSCHAP VAN MOEDERLIJKE WELDADIGHEID	402
DE CHOLERACOMMISSIE.....	406
DE TYFUSCOMMISSIE	412
HET GESTICHT VOOR PLEEGZUSTERS	415
SAMENVATTING	418

10 SLOTBESCHOUWING	421
COLLECTIEVE ARRANGEMENTEN IN DE OPENBARE GEZONDHEIDSZORG IN GRONINGEN	422
DE BEROEPSBEOEFENAREN	434
<i>De beschikbare medische hulp</i>	435
<i>De praktijkopbouw</i>	438
HET BELANG EN DE WELVAART VAN DE STAD	443
NOTEN	445
LIJST VAN AFKORTINGEN.....	508
LIJST VAN TABELLEN	509
VERANTWOORDING VAN AFBEELDINGEN.....	512
LIJST VAN BIJLAGEN	513
BIJLAGEN	515
ARCHIVALIA	556
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	559
PERSONENREGISTER	572
SUMMARY	580